

ŽENSKI SVET

LETO XIV / 1936

FEBRUAR

VSEBINA : Ljuba Prenner: Mejniki / Ivan Potrč: Vrnitev / Avgusta Gabršček: V bolnici / Vera Gaber: Joža / Dr. Silva Trdina: Ob Prijateljevi šestdesetletnici / Anketa: Važno žensko vprašanje / Dr. B. Škerlj: Masaryk in žene / A. Vode: Knjige Cankarjeve družbe 1936 / Delovanje Zadruga Dom učiteljic (A. V.) / Drobiž / Kratek odgovor / Priloge: Naš dom, modna priloga, krojna pola, ročna dela.

Čitajte predzadnjo stran platnic januarске številke!

Darovi za tiskovni sklad.

Albina Ušaj Din 15; Kristina Poček 2; Ant. Stenovec 1; Angela Jelar 1; Marica Kos 4; Pepca Božič 2; Ivanka Šparemblek 4; Fran. Burgar 1; Grete Turk 3; Pavlina Božič 2; Izabela Ferjan 3; Angela Merslavič 6; Elza Belhar 6; Ant. Doljan 6; Marija Rom 8; Mara Žnideršič 2; Marija Mikolič 4; Aneška Krivic 6; Ana Turk 3; Urška Peric 6; Franja Lavrič 4; Berta Mavec 6; Am. Puppis 6; Cilka Jerič 350; Slavica Zaman 6; Tončka Jereb 4; Mimi Privšek 6; Lucija Gabršček 6; Tončka Taučer 3; Marica Brenčič 3; Ema Rihar 3; Rezka Ivanc 6; Franja Puher 6; Zora Kružič 6; Ivanka Turušek 6; Milka Turk 350; Ana Može 3; Mimica Rajh 8; Malči Kovač 6; Terezija Krošelj 1; Franja Graberc 6; Cedka Vatovec 6; Erna Jakac 6; Josipina Smole 6; Tinca Zugvitz 4; Slava Zajc 2; Lidija Jevšič 3; Krista Zeme 6; Ema Umek 10; Minka Čop 6; Iči Turk 6; Vanda Kopp 6; Marta Božič 1; Olga Kocmut 6; Božena Serajnik 6; Marija Poljanšek 2; Ivanka Mastnak 3; Iva Prislán 2; Fanči Markon 6; Alma Šel 2; Ivana Majer 11; Ivanka Vidmar 2; Minka Šimenc 6; Elodija Špan 4; Ivanka Kovačič 4; Rezika Varšek 6; Agneza Cebašek 3; Marija Banko 6; Augusta Kravanja Lit. 7; Francka Lah 6; Julija Plavšak 6; Kristina Laznik 6; Kaja Lebinger 3; Annie Rismondo 36; Ida Petek 4; Franja Škofič 4; Julija Hiter 8; Ivana Šijanec 12; Kati Sorčič 2; Draga Zorko 2; Milka Milisavijevič 2; Julka Brtoncelj 4; Mira Štempihar 2; Marija Verbič 3; Rozika Simonišek 6; Mr. ph. Milka Pipuš 6; Kristy Jelinčič 2; Ivanka Podbregar 6; Olga Uršič 6; Anica Pogačnik 4; Minka Vizjak 6; Pepica Lenassi 6; Roža Vogl 10; Marica Kos 6; Mari Lagoja 2; Rozi Wagner 8; Ivana de Perenich 9; Matilda Živec 15; Marija Weiss 6; Frančiška Gorkeč 15; Antonija Modic 4; Adolf Radan 8.

Iskrena hvala vsem cenj. darovalkam!

Dobé se letniki Ženskega Sveta 1924-29 vezani
à 50.- Din in 1930-32 nevezani à 32.- Din letnik.

Zamudnice, požurite se, da ne zamudite pravice do žrebanja!

Ženski Svet izhaja vsak mesec v Ljubljani. Letna naročnina za list z gospodinjsko prilogo „Naš dom“, modno prilogo ter krojno polo z ročnimi deli znaša Din 64.—, polletna Din 32.—, četrtletna Din 16.—. Posamezna številka Din 6.—. Sam list s prilogo „Naš dom“ Din 40.—, same priloge Din 48.—. Za Italijo L 24.—, posamezna štev. L 250; za ostalo inozemstvo Din 85.—. Uredništvo in uprava v Tavčarjevi ul. 12/II. Izdaja Konzorcij Ženski Svet v Ljubljani. Za konzorcij in uredništvo odgovorna Milka Martelančeva.

Tiskali J. Blasnikovi nasl., Univerzitetna tiskarna in litografija d. d. v Ljubljani.
Odgovoren L. Mikuš.

ŽENSKI SVET

FEBRUAR 1936

LJUBLJANA

LETO XIV-2

Mejniki

Ljuba Prenner

(Dalje)

Drugega dne, ko so še postavali pogrebci po pokopališču okrog farne cerkve Sv. Lenarta, sta prišla po cesti ob potoku Anza z Mimo, ki je nosila otroka na rokah. Mimi je bilo zelo nerodno radi ljudi, ki so ju srečavali, prihajajoč od pogreba Logaričine babice; vso pot je gundrala in brundala jezne, zaničljive besede, tako da je Anza obstal, vzel roke iz žepa in zasikal vanjo: „Če ne boš takoj tiho, te zaženem s punkljem vred v vodo... vsega mi je dosti! Ne boste me imeli za butlja — razumeš! Ti pa molči, baba, in nase glej!“

Anza je bil še ves posvaljkan od prečute noči; iz sivkaste bledice njegovega obraza so štrlele temne kocine in okorna kmečka noša mu je, zmečkana in zaprašena še od lanske jeseni, ohlapno visela na telesu.

Jasen, predpomladanski dan je bil. Hudomušno sonce je odpiralo vedno nove vire in mokrota se je svetlikala na polju, kapljala s streh in žuborela preko travnika na cesto. Tako močna je bila svetloba in tako gorka, da je še ob odprtem grobu ugasnila misel na smrt in oči so zamežikale prevzete v široki smehlaj novih obljub.

Moški so imeli klobuke potisnjene v tilnik, ni se jim še dalo kreniti domov, postajali so v gručah po zaraslih grobeh in se menili.

Anza in Mima sta šla po stezi do žagrada. On se je sramoval nje, ona pa njega... in oba vse te poti.

Logarjevi so bili že odšli k sedmini v gostilno, kamor so povabili s seboj pol soseske, da jedo in pijejo v rajničin spomin in v pokoj njeni duši, ker je taka šega in bi bila zamera, ako se kdo ne bi ravnal po njej. Če slavijo krst, vstop človekov v življenje, poroko, dosmrtno sklenjeno zvezo moža in žene, zakaj ne bi slavili še smrti, ki je slovo in konec.

V Petričevi gostilni so zalagali in zalivali, gori v cerkvi Sv. Lenarta pa je župnik polil drobno glavo novorojenca, ko se je bil poprej še nekoliko razhudil nad Mimo, Anzo in nad vsemi svojimi malovrednimi ovčicami, in ga krstil na ime svetega Janeza Evangelista, apostola Gospodovega, ki go- duje vsako leto 27. grudnia.

„Boš vzel Nežo po Veliki noči — a?“ je po obredu v žagradu vprašal župnik Anzo. „Bom zapisal Logarico za botro — Tebe si bom pa zapomnil... grdoba malopridna!“ Nerodno se je nasmehnil stari gospod čmernemu fantu v oči.

„Nič ni treba! Kar naj pustijo, gospod fajmošter! Vsi se lažejo! Tako se lažejo ti prekleti vragovi!“ je rjovel Anza skoraj jokaje in krilil s svojimi dolgimi rokami okrog sebe.

„Ne kriči mi v cerkvi — nemarnjak! Sem stopi, bliže — ti, Mima, pa pojdi z otrokom domov in ne k Petriču, čuješ!“

Ko je Mima zaprla vrata za seboj, je stari duhovnik, čokat in okrogel gospod, položil fantu svojo gorko, dobro roko na rame. „No — kaj je?“

Anza se je stresel in kremžil. Mencaje je davil iz sebe: „Pravijo, da je Neža in oče Logarjev — ali Peter — — mene pa tiščijo sedaj v ta močnik in pravijo...“

Župnik je zasukal oči s tako jezo, da se je Anza prestrašil pred tem belim pogledom in zajecljal: „Prosim jih lepo... naj mi povedo...“

„Hm — tako! Ti, Anza, povej mi lepo po resnici, kakor pri spovedi: ali si imel z Nežo grešno znanje ali ne?“

„Ja — no, vejo gospod fajmošter, prečastiti, seveda... pa ljudje pravijo, da onadva tudi...“

„Molči! To ni res! Jaz ti pravim, da ni res. Ti si otrokov oče in boš vzel Nežo za ženo, saj je tako greha dovolj. Tisto grdo govorjenje pa je še mnogo večji greh — razumeš! Zdaj pa pojdi lepo domov delat, da mi ne greš v oštarijo napit se in razgrajat. Le pojdi, Anza, in pameten bodi!“

Anza je šel. Čutil je, da gleda župnik za njim, zato si ni upal okreniti se in s pestjo zagroziti tja gori, kjer se je svetil Legen, ponosna domačija Logarjevih ljudi. Pri Petriču se mu je ustavil korak, za vse na svetu bi bil danes rad pil in se izkričal tem ljudem v lice pred vso sosesko. Pa je stisnil kletvico med zobe, pljunil pred Petričev prag in šel naprej proti Podgorici.

Pri Petriču so se mastili s svinjsko gnatjo in mastnimi krapci in zalivali z rdečim bizeljčanom in belim haložanom. Mati Logarica na koncu mize je ponujala jelo in klicala vina na mizo.

„Peter ga ima pod kapo,“ je pomislila, „in stari tudi. Drugi pa bodo kmalu! Moževa sestra že gleda tako žarko in ponavlja venomer iste čenče in moški počenjajo razlagati svoje nečednosti.“ Pogladila si je životek in se zadovoljno ozrla po širokem, nabranem krilu. Lepa je bila ta njena prazniška obleka iz pravega, črnega sukna; mestna šivilja ji jo je bila ukrojila za pogrebe in praznike in črna svileni ruta z dolgimi resami se je zraven kaj lepo podajala.

Logarica se je ozrla na svoja dva, očeta in sina, in zdelo se ji je, da si še nikdar nista bila tako slična. Praznično razpoloženje, dobra jed, pijača in zgovorna družčina, to jima prija. Ko bi se vsaj Peter ne vdajal takemu mlahavemu življenju. Ko bi vsaj on, njen sin, dojel, da je vsa radost in moč življenja daleč od takega početja. Ali bo tudi on svoje krivde in grehe zamaglil z vinom in plehkimi izgovori, ali se bo tudi on izognil vsemu, kar je trpkega in težkega? Lahkomišljen in lenuhast, kakor oče! Ali bo postal tudi tako brezbrizen in prazen, kakor njegov oče, ki ga je najbrže v lenobi in pijanosti spočeta želja zanesla h avšasti dekli v kamro?

Ko je dvignila čašo k ustom, se je nenadoma spomnila Nežinega otroka. Odpila je nekaj požirkov, ostalo pa zlila po tleh — za verne duše v vicah! — To je bilo malega Anze krstno slavje.

Premotil jo je glasen smeh.

„No, tega je bilo še treba —“

Bil je Engelmanov Jaka, ki je stal med podboji in se hinavsko klanjal. Zapit krojač iz mesta, ki ga je vsa okolica poznala. Pristopil je k Logarju, mu z dostojanstveno kretnjo podal roko, parkrat ginjeno smrknil in z lahko se tresočim glasom izpregovoril v besedah, katerim se je poznala nemška materinščina.

„Glej Logar, ne biti šalosten! Vsi bomo enkrat šli tam, kjer ni muh, ti in jaz in sam gospod šentlenarski fajmašter, ki tak pameten in pobožna je, da bi bil sa tega višjega škofa v Nemškem Grac. Sato pravim jaz, kaj bi se človek martral na totem sveti, ker pa ne more nič sraven vseti. Le pijmo vino in bodimo lepo veseli — — amen.“ Zgrabil je Logaričin vrč in se z naslado oddahnil po dolgem požirku. Logarica se je odmeknila, gabi se ji je dedec s kozjo brado pod nenavadno majhno glavo. Bil je slok, v ogoljeni obleki, ki si je ni bil nikdar sam ukrojil, ampak izprosil kje pri botrih ali znancih. Okoli vratu je imel zavozlano pisano žensko ruto in te menda ni nikdar odložil. Čuden možic je bil to; bogatega Engelmána, Podgoričana, meščana in krznarskega mojstra brat, potepuh, čvekar in zastojkarski pijanec, ki je vse svoje življenje prebil v gostilnah v Podgorici in okolici. Igle in likalnika se je izogibal, rajši je prenašal po mestu in okolici resnične in lažnive vesti, svoje izmišljotine in potegavščine, delal zdražbe in, čeprav so ga vsi poznali, so mu vendar nasadali in mu dajali za pijačo, ker se je znal tako spretno prilizniti in hvaliti ljudi, da ga skoro nihče ni mogel odpoditi zgrda.

Ko je bil Logarju izrekel tako svoje sožalje, se je naglo obrnil h kmetu — sosedu. „He — ti, kaj mi daš, če ti povem, kaj je rekel včeraj Ovčjak o tebi in Pristniku...“

„Kaj, kaj? — Sedi, Jaka, sedi... boš povedal, kaj je novega... tu imaš, le pij.“

Logaričini grdi pogledi niso nič hasnili, že je sedel Jaka pri mizi, pripovedoval in razlagal in vsi so ga poslušali.

* * *

Šentlenarski župnik je bil odprl krstno knjigo in zapisal v Tom IV., pag. 103.:

Leto rojstva: 1867, 19. februarja

Rojstni kraj: Legen, kat. obč. Borje, h. št. 44. fara sv. Lenart pri Podgorici

Ime otroka: Janez Evangelist

Vera: rimsko-katoliška

Spol: moški

Ime očeta: nezakonski

Ime matere: Neža Šribar, dekla, rojena tu

Ime botre: Marija Ana Logar, kmetica, p. d. Legenska

Ime in značaj krstitelja: Antonius Rosnar, parochus loci.

Šentlenarški župnik je bil osivel med svojimi farani. Nihče ga ni poznal drugačnega in sivi lasje ga niso mnogo izpremenili. Majhen in debel je hodil po fari, spraševal po setvi in pridelku, se malo brigal za prepire in pravde med sosedi, krstil, hodil na spoved in pokopaval svoje trdoglave ovčice, kakor je nanesla prilika in malokdo ga je slišal zmerjati. Pridigoval je tako, da so ga včasih tudi razumeli, kaj mu — na svetu sploh in v njegovi fari še prav posebej — ni po volji, saj je poznal njih življenja in nadloge in znal povedati svojim ljudem besedo, ki se jih je tudi kaj prijala, čeprav je bila izrečena povsem preprosto in včasih celo malo šaljivo.

Župnik Rosnar je delal tudi verze, ki so se v rimah lepo ujemali in jih pošiljal svojemu duhovnemu sobratu, uredniku leposlovnega lista, farani pa dolgo niso izvedeli za ta njegov posel.

Danes so pili Legenčani in Šentlenarčani v Petričevi gostilni in poslušali bolj ali manj prazno govorjenje; občinsko revšče, otrok greha, se je spet narodil ljudem v zgago in pohujšanje, kakor so mislile take, kot sta bile mežnarjeva Aga in Jeločnikova Mima, ki je prinesla Neži krščenega otroka v kamro in koj spet brez besed odvihrala.

Neža se je vzravnala na ležišču in vzela otroka v naročje. Dolgo ga je gledala, ko se je prebujal in kremžil drobni obrazek. Mima ji še povedala ni, na katero ime so ga bili krstili in ona se ni domislila, da bi jo vprašala.

Sramovala se je Mime, gospodinje, vseh žensk in sploh vseh ljudi, le njega, ki se ga ne bi bilo treba sramovati, njega se je bala. Kaj ji bo storil mrki, bajtarski Anza?

Pa se je spet po svoji navadi uprla in to s poslednjo troho obupne trme. Čemu se je morala zrušiti vsa ta grdobija baš nadnjo, slabotno žensko? Otrok je glasno zajokal. Jesti hoče, živeti hoče.

2.

Kdo je nor?

„Tri norce imamo! Prvi je Engelmanov Jaka, drugi je šentlenarški župnik in tretji je moj sin!“ je dejal Moll, usnjar in meščan podgoriški svoji družbi v Vobachovi gostilni na pustno soboto zvečer.

Kdo naj bi ga bil zavrnil? Gospod Cajetan Niess, meščan, posestnik in lastnik lastne barvarne, trgovec Wommer, kovač Merk, ključavničar in tehtničar štancer, čevljarja brata Pirša, vsi meščani in obrtniki? Celo sam gospod krznarski mojster Karl Engelman, norega Jake brat, ne bi bil hotel ugovarjati Mollovim besedam.

Le pek Peter Marinc, ki je imel v tej družbi najmanj pravice in besede, je čvcknil važno: „Čuj, gospod Moll, zakaj naj bi bil tvoj gospod sin nor?“

„Ker je pač nor!“ je kratko in zagrizeno odgovoril stari Moll. Kaj naj bi bil odgovarjal takemu, o katerem so vsi vedeli, kako je z njim.

Tudi ostali so prezrli Marincovo vmešavanje in večer je obetal le čmernost in praznoto, čeprav je imel župan dr. Mačič prav gotovo kaj zanimi-

vega povedati, za kar bi se bilo izplačalo posedeti še nekaj uric. Saj je bila sobota in „bürgerlicher Ausgang“.

Vsi ti, ki so tako samozavestno sedeli tu v Vobachovi boljši gostilniški sobi, na večer pustne sobote leta 1879. imperatore Austriae Francisco Josepho I., so bili sinovi in vnuki nemških prednikov. Peščico ljudi je zagnala muhasta usoda takrat, ko so se selili iz nemških dežel ob Donavi navzdol, tudi v to globel med gorami. Sedaj so tu doma, marljivi so, pošteni, samosvoji in slepo vdani veličini svojega rodu. Tu so si v skrajnem kotu Vilunjske globeli okrog cerkve svete Elizabete ogradili dom in domovino, ki jo ljubosumno in ljubeznivo stražijo, da jim ne vdero vanjo oni, ki jih obdajajo od vseh strani, neučeni rod slovenskih kmetov, tako robot, tako mehak in tako zdrav, tako lahkoveren in vendar tako žilav kot bikovka. Meščani so živeli zase, se ženili med seboj, si bili v svaštvu in botrinščini, govorili svoj. gosposki jezik in dedovali vse svoje od roda v rod. S prezirrom so poskušali ukloniti helote, od katerih so kupovali in katerim so prodajali, ki so jim dajali zaslužiti in v miru živeti. Kmečki rod pa je ljubil v togoti to tuje gnezdo, to samolastno zajemalko v domači skledi in sovraštvo je bilo na tej in na oni strani v krvi in sreč, ker smo vsi z rojstvom in po naravi ločeni drug od drugega po čustvovanju, po jeziku in rodu, vremenu in plemenu, po vseh mislih in verah, ki izvirajo iz tega, in ker nam je vsem ljudem te zemlje dano, da ljubimo s e b e pred vsem in sovražimo najbolj zaradi ljubezni.

In ti meščani so bili gospoda, prav tako visoka kakor svojčas plemiči, za katerih grobnice po cerkvah se že davno nihče več ni menil. Njih gradovi so bili razvaline ali pa sta si jih kmet v okolici in meščan v mestecu preuredila zase.

Engelmanov Jaka je bil nocoj ravno toliko okajen, da se je upal priti med to gospodo.

„Dober večer, dober večer!“ Seveda je govoril tukaj kakor vsi drugi le nemško. „O saj ste vsi tu — tudi ti, velespoštovani gospod brat, ki se držiš kakor Bog oče v nebesih. Nikar ne išči po žepih drobiža, saj gospodje brez tega vedo, kako dobrodelen človek si in kako zelo me imaš rad. Prišel sem vam povedat, da ste največji maliki, kar jih je sploh na svetu, in ti, Marinc, povej mi, kaj se štuliš med te častivredne gospode, mar misliš, da te imajo radi, tako radi kakor mene? Čuj, saj vedo, da si Bajsov od Sv. Ane, čisto navaden Pohore, kmet in rovtar, ki še danes ne zna pošteno nemški. Glej ga no — sedaj se pa še smeje, se ti pač pozna, da si kmet. Vam, častiti in svetli gospodje, sem pa prišel povedat, da ste osli in voli napihnjeni — vsi skupaj! Lahko noč! Pa še tri bolhe na pomoč!“

Nocoj si jih je bil Jaka spet po dolgem času privoščil. Saj je res nor, a nerodno je vendar. No — sicer pa čisto prav — tudi Marinc je vstal in odšel, široko se smeje.

Sedaj šele se je mogel stari Moll odkrito pritožiti nad svojim sinom. „V latinske šole sem ga dal v Št. Pavel k patrom, da bi bil boljši človek, ko prevzame mojo usnjarno. Ušel je in se potepal nekaj let po svetu, da

ni nihče vedel zanj. Sedaj pa mi pride domov in pravi, da je „muzikus“. Vprašam vas, gospodje in prijatelji, ali je to poklic za poštenega človeka in častitega meščana? Ta fant je bil že kot otrok trmast in prismojen, učil se mi ni nikoli in če sem ga pripravil do dela, se je puntal in mi uhajal in sedaj hoče biti muzikus. To je vendar posel ciganov in potepinov! Če že ne more živeti brez te neumne muzike, ali ne bi mogel orglati v domači farni cerkvi in peti zraven in kar bi se mu še zljubilo, pa hoče na Dunaj in še nekam po svetu in jaz naj dam za to bedarijo svoj denar in svoje pošteno ime! Nikoli!“

Seveda, kaj takega je bilo hudo. Le Karl Engelman je sedel vzravnan kot kol v svoji tesno zapeti temni suknji, s strogim trdim ovratnikom pod suho brado in kakor vedno molčal, ako se je ostala družba sočutno ukvarjala z rodbinskimi nerodnostmi — on, ki je imel norca za brata!

„Kaj bi se razburjal, Moll,“ so tolažili drugi. „Ničesar mu ne daj in naj kar gre, kamor hoče. Ko bo lačen, najde gotovo domov in tedaj ga napneš, kakor struno. Le počasi, počasi... in nič preveč jeze! Vsak mlad zrebec se brani vprege, a sčasoma... o sčasoma tudi vsak uvidi, da se mora vdati, če noče poginiti. Tako je!“

Potem šele je spregovoril župan dr. Mačik, kar je vedel iz „Wiener Zeitung“. Saj je bil med meščani tako rekoč edini — uradna oseba. Da, to je res čudno, kaj se plete sedaj na Dunaju. In ta gospod Taaffe? Novi minister? Ko bi človek le vedel ali vsaj mogel uganiti, kaj naj to pomeni? Težke so te stvari za preprostega meščana!

In pili so vino iz Haloz ali pa domače pivo iz Lourmierjeve pivovarne in se modro pomenkovali.

Jaka pa je oblezel vseh pet podgoriških gostiln. Povsod je bilo živo in mnogo se je stočilo. In Jaka je uganjal svoje burke, in slane zabavljice, ki se jih je iznebil, bodo že jutri in potem še dolgo znane po vsem mestu ljudem v zgago in škodoželjno veselje. Ko pa je nočni čuvaj Jirgele nosljaje oznanjal enajsto uro in priporočal pažnjo na ogenj in luč, je vlekel Jaka pijanega starega Logarja od Sandwirta domov.

Stari Logar je bil težko breme in Jaka si ni mogel kaj, da ga pri vsej svoji človekoljubnosti in usmiljenosti do vseh iztirjenih in onemoglih — ne bi vsaj nekoliko pokroviteljsko ozmerjal:

„Ti, Logar!“ se je zaletaval vanj v svoji šepavi slovenščini, „tebe nič sram, kaj? Doma se jutri ženil bo tvoj sin, ti pa zmerom pijana mavra! Kaj rekla bo tvoja gospodinja? Boš ti na ohcet lepa starčina, kaj?“

A Logar ni mogel več odgovarjati na Jakovo oštevanje in postajal od koraka do koraka težji. Zato ga je Jaka pod klancem zvrnil v taleči se sneg in se vrnil v mestece.

Saj menda ne bo zmrznil dedec in če bi, Jaki nič mar! Sicer pa — škoda bi ga le bilo, saj plača rad četrtno in ti je tudi ne obira še nekaj let pozneje in tudi drugače ni narobe človek, ni hudoben, niti bahaški. Zanaša ga pač, kakor zanaša to življenje marsikoga od enega roba ceste do drugega, toliko moči ni več v njem, da bi se sedaj na stara leta še lahko postavil na trdna stopala in jo ubral naravnost, kakor bi se za poštenega

zemljana spodobilo. Zato ga bo pač zaneslo v jarek, kakor še marsikoga za njim.

Pravkar sta se poslavljalala pred lekarno adjunkt in lekarnar in Jaka se je temu prizoru hudobno režal. Še ko je ležal pod ušivo odejo na svoji revni slamnjači in se zavijal v cunje, da ga ne bi še bolj zeblo, je zaključil svoje nocojšnje modrovanje takole:

„O o o o o, saj ste osli, nekaj vas je takih oslov, da se vas še Bog ne more usmiliti, ker ste preneumni osli...“

(Dalje prih.)

Vrnitev

Ivan Potrč

Čemu, čemu me prosijo
tvoje žalostne oči?
Čemu, čemu odpuščajo?
Saj to boli, boli...

Glej, vso dolgo zimo
sem nate čakala,
v pomladnih nočeh sem trudna
v blazine jokala.

Tu sredi travnikov
in sredi plodnih polj
so me moči zemlje pojile —
tebi so pa v celici
stene življenje pile.

Morda še dolgo in dolgo,
leta in leta
te k meni ne bo
in te bodo vsega, vsega izpile...

Ko po oknih ledene rože so cvetele,
sem zate še kot svetla luč gorela.
Ko so pa akacije preopojno dehtele
in tebe bilo ni,
sem se zavrгла in preklela...

Pred tabo, dragi, vsa sem, vsa sem prazna.
Zakaj oči me ne prekolnejo?
Ničesar več ti nimam dati.
Zakaj roke me ne zavržejo?

„Ker si mi v celici
vse te težke dni
kot svetla luč gorela.“

Kot kelih zdaj so tvoje dobre roke:
iz njih mi piti daj življenja nove soke.

Iz bolnice

Avgusta Gabrščik

Saj ni nič, mati.
Le včasih si mislim,
da se bo strop nad mano udrl,
in hotel bi vstati, zbežati.
O, ne bi, ne bi se smrti uprl —

Saj ni nič, mati.
Le ne lagati lastnim očem.
Na licih mi rože cveto —
Saj vem. Vse vem.
K smotru potujem in kmalu dospem.

Moja mladost je kot trepetlika.
Sonce se v dalje meglene odmika.
kdaj se odmakne, tega ne vem.

Joža

Vera Gaber

Joža leži v postelji. Rôki ima sklenjeni pod glavo, leži na hrbtu in strmi v strop.

V sobi smrdi po premogu. Malka pripravlja večerjo. Zdaj je vrsta na njej, da kuha ves teden večerjo zase in za svojih pet tovarišic.

Julka pere. Za nedeljo jo je fant povabil na ples. Zdaj pere svojo staro sivo obleko. Jutri jo pobarva, pravi. V rdeče. Potem ji prišije nov bel ovratnik in obleka bo kot nova. Lepa je Julka, lepe obleke ima rada in rada pleše.

Marija se oblači. Devet je. Napravlja se na delo. Ob desetih mora biti v tovarni.

Joža strmi v strop. Vendar natanko vidi, kako Malka meša polento pri štedilniku v kotu sobe, kako od časa do časa nalaga premog na ogenj in kako vselej, kadar odpre vratca štedilnika, plane skozi razpoko pri dimniku tenek pramen dima, da se po sobi razlije dušič vonj po žveplu. Tudi Julko vidi, kako si poleg mize sredi sobe, tik pod električno svetilko previdno pere svojo sivo obleko in kako si Marija, ta velika in sloka Marija, oblači vse preohlapno obleko, stoječa poleg ene izmed štirih postelj, razvrščenih ob steni.

Že leto dni živi Joža z njimi skupaj v isti sobi. Že prvi večer je videla, kako Malka kuha, Julka pere in se Marija oblači. Vsak večer se ponavlja ista slika. Le od časa do časa se malo spremeni — da mesto Julke pere Marija, mesto te se oblači Lojzka, ki je zdaj na delu v tovarni, mesto Malke pa kuha ona sama, kakor pač pride vrsta, in ji prav tako, kot Malki,

uhaja dim skozi razpoko dimnika, kadar odpre vrata štedilnika. Ta dim, to je včasih nekaj neznosnega. Posebno pozimi in ob deževnem dnevu. Vsa soba ga je polna. Upija se v obleko, zajeda v stene in peče v grlu. Neštetokrat so že prosile gospodarja, naj jim popravi štedilnik, pa vedno samo obljublja, popravi pa nič.

Najdalje biva v tej sobi Marija. Ona je edina še iz skupine deklet, ki so si prve najele to sobo. Dvoje njenih takratnih tovarišic se je poročilo, ena je šla drugam za delom, ena je umrla. Za jetiko. Ančka ji je bilo ime, tisti, ki je umrla. Zdaj je že pet let od tega. Včasih pripoveduje Marija o njej. Drobnok dekle je bila. Še na večer pred njeno smrtjo jo je obiskal njen fant. Govorila sta šepetaje, bog vedi kaj. Ančka se je smehljala. Ko je odšel, se je obrnila v steno in ni hotela več govoriti. Drugi dan na večer je umrla, ne da bi spregovorila eno samo besedo. Marija pripoveduje to zgodbo s tiho zamišljenostjo, kakor da pripoveduje o nečem, kar ji je zelo blizu, kot bi se tikalo nje same. Tudi Marija je jetična. Že dvakrat je bruhnila kri, pa so jo v bolnici vedno toliko pozdravili, da se je lahko vrnila na delo. Marija čuti, da ne bo več dolgo, pa tega noče pokazati. Smeje se, njene oči pa so žalostne, njena zgodba o jetični tovarišici Ančki je zamišljena.

Ali čemu razmišlja zdaj ona, Joža, o vsem tem? Saj hoče vendar do kraja premisliti nekaj čisto drugega. Že dneve in tedne se pripravlja, da pove svojim tovarišicam, da z njo že dolgo ni tako, kakor mislijo one. Premišlja, pa ne ve, kako bi to povedala. In vendar, enkrat bo moralo priti vse skupaj na dan. Joža se boji. Tovarišice je ne bodo več hotele obdržati v sobi takšne, kakršna je. Prikrivati ne bo mogla več dolgo. Že zdaj je težko. Poiskati si bo morala drugo sobo. Ali kako, ko že zdaj komaj živi s svojo plačo, ko ima sobo zastoj na razpolago. Vsak dan katera od njih pometa v hiši veže in stopnišča, vsak teden jih ena ali druga poriblje, kakor so si pač med seboj določile in zato imajo zastoj sobo in štiri postelje. Prav za prav je težko v tej sobi. Med tednom še gre, ko ena zapusti posteljo in gre na delo, a druga pride z dela in na isti postelji lahko spi. Ali o praznikih in v dneh, ko tovarna stoji, spita po dve v eni postelji, pa sta zjutraj, ko vstaneta, bolj trudni, kot zvečer, ko sta legli spat. Vendar potrpi se in že nekako gre.

Zdaj pa, če si bo sama morala poiskati sobo, s čim bo plačevala?

Joža računa in kakor računa, račun se ne ujema.

Dva dinarja na uro. Osem ur v dnevu, šest dni v tednu, je devetdeset šest dinarjev, krat štiri, da na mesec točno štiri sto štiri dinarje, brez vsakršnih odtegljajev. Že leto dni, odkar je tu, prejema na mesec štiri sto štiri din. Večkrat tudi manj. Skoraj vsakih šest, sedem mesecev stoji tovarna po teden, štirinajst dni, včasih še dalj. Ali popravljajo v tovarni, ali pa ni naročil. Po navadi ni naročil. Tovarna stoji in takrat nič ne zasluži.

Joža razmišlja in računa. Morda bo vendar nekako šlo.

Sobo dobi nekje za sto dinarjev. Morda še ceneje... Vzemimo torej sobo sto dinarjev. Hoditi bo morala v delavsko kuhinjo, kjer sta kosilo

in večerja po 6 Din, kar da mesečno 180 Din. Od vsega ji ostane še 124 Din. In teh 124 Din bi moralo zadostovati za dneve brez dela, za obleko, za čas poroda, za otroka, ki ga pričakuje, in za sto in sto drugih malenkosti. Otrok bo rasel in bo potreboval vedno več. Kaj mu more nuditi za vseh 404 Din?

In njeno delo v tovarni? Ali je teh 404 Din res tako gotovih?

Ali je ne bodo nekega dne postavili na cesto, kot že sto in sto drugih, ker je ne bodo več potrebovali? Kam potem?

Že tisočkrat je Joža premislila vse to. Rezultat pa je vedno isti. Izhoda ni in ni. Od vsega skupaj je že utrujena. Legla bi na tračnice in počakala vlaka, da bi bilo na mah vsega konec...

Joža zakoplje obraz v blazino. Nič več ne more in noče več misliti. Vse je tako strašno brezupno. Samo nečesa se jasno zaveda, da mora pred tovarišicami prikrivati svojo nosečnost čim dalje bo mogla.

In zdaj je v petem mesecu.

* * *

Joža ne more spati. Joka. Nenadoma ji je vsega preveč. Nič več ne more vzdržati, in joka. Odejo si tišči na usta, da bi njene tovarišice ne slišale njenega ihtenja. Z vso silo svoje volje skuša premagati trepet svojega telesa, da bi ne prebudila Marije, s katero mora že vdrugeč deliti posteljo. Moj bog, prej je vsaj lahko tiho izjokala svojo bolečino v blazine — zdaj ne more — že teden dni ne delajo in na njej je vrsta, da deli posteljo z Marijo in zdaj se nima več kje izjokati. Če se Marija zbudi, potem bo morala povedati, zakaj ne spi in zakaj joka, in potem bo marsikaj drugače.

Drugače!

Tega „drugače“ pa se boji. Prišlo bi prezgodaj, mnogo prezgodaj. Že tako pri skupnem ležanju Marija lahko opazi. Za boga, ne sme jokati, ne sme, ne sme, ne sme...

Joža obupno stiska odejo in duši jok, grize se v prste, da bi z eno bolečino premagala drugo.

Vse njeno telo je od bolečine kot napet lok. Samo dotakni se ga, pa se bo sprožil. Joža bi kriknila. Enkrat samkrat bi kriknila, da bi ta strahotna napetost vsaj za hip popustila.

* * *

Nedelja. Joža ne vstane. Pravi, da jo boli glava in da ostane doma. Res se ne počuti dobro. Tudi Marija ostane. Druge gredo. V bližnjo vas gredo s svojimi fanti na ples. Zakaj da Marija ne gre? Veselo bo! — Ali Marija noče. Pravi, da bo delala družbo Joži, da ji ne bo presamotnc.

Joži je neznosno. Ve, zakaj ostane Marija doma. Že nekaj dni čuti, kako jo opazuje, ve, da je odkrila njeno nosečnost. Nenadoma ji je da bi vstala in šla tudi ona — kamorkoli, v brezupni, sivi in prazni kamorkoli. Morda bi legla na tračnice in pričakala smrti...

Marija sede k Joži na posteljo in ji gleda v obraz. Joža ne more prenesti njenih odkritih, velikih, vprašujočih oči, pa okrene glavo v zid. Trenuten molk, potem:

„Vem, kako je s teboj, Joža. Že dolgo. Povej, v katerem mesecu?“

Joža molči. Čudno mehko zveni Marijin glas.

„Povej, Joža.“

„Čemu vprašuje, če ve, kako in kaj. Naj rajši takoj pove, da moram zdaj ódtod,“ misli Joža. Utrujena je. Miru bi rada in pa da bi bila sama. enkrat samkrat zopet čisto sama.

Saj je vseeno. Pove ji, karkoli jo vpraša. Saj nima čisto nič več moči, da bi karkoli prikrivala ali zamolčala.

„Joža?“

„V petem.“

„V petem? Za boga, nisem mislila, da že tako dolgo! Kaj vendar počenjaš! Preveč se povijaš. Kaj ne veš, da s tem škoduješ sebi in otroku? Če ga že hočeš ali moraš imeti, ne ubijaj ga že v svojem telesu!“

„Ne govori, Marija. Saj vem vse to. Ti ne veš, ne razumeš, kako je zdaj marsikaj težko.“

„Vem, Joža. Le tega ne razumem, kako se moreš tako strašno povijati in stiskati. In pri tem še delaš. Da le preneseš!“

„Moram!“

Joža si položi roki pod glavo in zre v strop. Marija stopi k oknu in se zazre preko ulic in streh v travnike, ki se sočni in še nepokošeni razprostirajo tja do hriba. Iz sosedne hiše se oglasi gramofon. Nekdo je v tem polletnem popoldnevu morda ostal sam doma in si je z dolgočasja in puščobe navil gramofon. Pa se je menda sam prestrašil pesmi, ki je nenadoma glasno usekala v tišino in samoto, pa ga je hitro odstavil in zaprl.

„S kom, Joža?“

„Z njim.“

„S Francétom?“

„Da.“

Marija se vrne k postelji.

„Kaj še vedno ne veš, kako in kaj je z njim?“

Joži drhte ustne.

„Nič. Samo enkrat je pisal. Mesec potem, ko so ga odpeljali. Da ne ve še, kakó se bo vse skupaj izteklo, da pa lahko pričakuje najhujše. Morda se vrne kmalu, morda ne. Da naj si ne delam skrbi, in da ni treba, da bi me bilo sram njega; da je hotel vsem le dobro. In naj ga čakam, če morem, je pisal. Če ne, naj ga pozabim. On, da me je imel rad, da bo vedno mislil name in mu bo tako lažje. Potem ni več pisal.“...

„In zdaj?“

„Morda je pozabil name, morda je umrl. Ali pa —“

„Ali pa —“

„— ne more, ne sme pisati.“

„Mogoče.“

Tišina. Joža drhti.

„Ali ve, kakšno te je pustil?“

„Ne.“

„Zakaj nisi potem, ko si videla, da bo ostal otrok samo na tvojih ramenih, poskušala na nek način prekiniti nosečnost? Brezupno je imeti v teh dneh otroka, ko še sebe ne more človek preživljati.“

„Vem. Ali Francéta imam rada. Morda se nikdar več ne vrne. Tako mi ostane vsaj otrok. Njegov otrok!“

„Neumnost, Joža; ti sama si otrok. Včasih govoriš, kakor govore otroci.“

„Sicer pa, Marija, ali bi ti ne hotela, kljub vsemu, tudi imeti otroka?“

Mariji vztrepečejo ustne, s svojo koščeno, belo roko si gre trudno preko čela:

„Ne, ne. Le kako moreš misliti samo nase, Joža? Kako hočeš biti mati, ko boš morala gledati, kako ti bo otrok umiral od lakote? Saj veš, da —“

„Ne govori, Marija, saj vem. Ali kako naj bi prekinila nosečnost, ko nisem imela denarja. Martinovka bi sicer — za tristo dinarjev, pa nisem —“

„— Martinovka.“ Marijin glas drhti. „Pri Martinovki je bila Ančka, vem, in zato je morala potem umreti.“

„Moj bog,“ — Joža zakoplje obraz v blazino.

„Vidiš,“ ihti, „če bi šla k Martinovki, bi morda morala umreti, kakor bom tudi zdaj morda morala umreti...“

„Joža.“ — Z roko ji gre Marija preko mehkih, svetlih las. „Nič se ne boj. Saj se bo našel izhod. Vse se bo dobro izšlo. Mora se!“

Joža ihti. Marija ne ve, kako naj jo tolaži.

Zunaj ugaša dan.

* * *

Joža sedi pri oknu in gleda na polja, kjer žanjejo pšenico. Slaba je Joža. Teh pet korakov od postelje do okna jo mora podpirati Marija. Ni čuda. Pred štirinajstimi dnevi je rodila fantka, mrtvega, nenadoma, sredi noči, mnogo prezgodaj, ko še nihče ni pričakoval, najmanj pa ona.

V poletnem soncu pada pšenica pod srpi žanjic.

„Kakor požet klas sem,“ misli Joža. „Enkrat samkrat se ga je dotaknil srp, pa je padel in ne bo nikdar več zelenel. Ali ne — zrnje iz klasa bo, položeno v rodovitno prst, zopet kalilo in rodilo. Nisem klas — zemlja sem, suha in nerodovitna — nikoli več ne bo iz mene vzkalilo novo življenje.“

Joža skrije obraz v dlani. Rada bi jokala, pa ne more več. Kolikor je imela solz, vse je izjokala za svojim mrtvim edincem. Prej se je bala, kako bo z njo in z njim, s čim se bosta preživljala. Zdaj se boji prihodnosti, ki strmi vanjo mrtvo in prazno. Zdravnik je rekel in zdravnik ve. Ona je mrtva, mrtvo je njeno življenje — suha, nerodovitna zemlja.

K Prijateljevi šestdesetletnici

Dr. Silva Trdina

(Iz govora na proslavi Prijateljeve šestdesetletnice Zgodovinskega društva v Mariboru, dne 19. decembra 1955)

Ko sem jeseni l. 1925. z maturitetnim izpričevalom v roki prvič prestopila prag ljubljanske univerze, ni bilo v meni nobenega oklevanja, katere predmete bi zapisala v indeks. Le mrzlično sem listala po seznamu, kakšno snov bo ta semester predaval profesor Prijatelj. Vsem tovarišem se ni godilo tako. Takrat se je že mnogo govorilo o nadprodukciji profesorjev in — slavistov še posebej. Starejši so nas svarili: „Mislite na kruh! Zdaj slavistika, čez štiri leta pa strádanje.“ Tovarišica, ki sem šla z njo čez stopnice proti dekanatu, je zadrževala korak. Tedaj nama je nenadoma prišel nasproti profesor Prijatelj. Jaz sem ga pogledala malo boječe in malo radovedno, moja prijateljica pa je tedaj v hipu stopila predenj in v tistem zadnjem boju pred vpisom menda kar nevede izbruhnila: „Prosim, oprostite, gospod profesor, kaj je res, da s slavistiko ne bomo nikamor prišli? Vsi govore, da je to študij za strádanje.“ — Videlo se je, da profesor Prijatelj ni bil pripravljen na tak napad. Malo osuplo je pogledal najprej dekle pred sabo, nato še mene, se skrivnostno namuznil, dvignil roko proti svojemu suhemu, koščencemu licu in rekel: „Kar poglejte me!“ — Ko sva nekaj hipov za tem stali v vrsti pred dekanatom, obe z vpisanimi slavističnimi predavanji, so se mi med vsemi študentovskimi dovtipi in prerekanji, neprenehoma prikazovale v mislih oči, ki v življenju niso stradale lepote, resnice in sile, ki jo nosi literatura.

Kje si umetnost in znanost podajata roke, je običajno težko določiti. Pri profesorju Prijatelju se mi zdi znanost tako močno povezana z umetnostjo, da ob vsakem njegovem delu kakor tudi ob vsakem njegovem predavanju predvsem občutiš, da stoji pred tabo — umetnik.

Prva njegova pot je tudi vodila v čisto literaturo. Že kot ljubljanski gimnazijec je po raznih listih začel priobčevati feljtone in črtice, ki pričajo o živi tvorni sili in pravi umetniški nadarjenosti. Kot abiturijent je z daljšo novelo sodeloval pri osmošolskem almanahu „Na razstanku“, ki je zanj sam dal pobudo in mu bil tudi urednik. V almanahu „Na razstanku“ so naši literarni novostrujarji prvič nastopili združeni v skupino, ki se je tedaj, sicer še brez napisanega programa, vendar že otipljivo predstavila v novi, enotni, čeprav še nedodelani ideji slovenske moderne, ki je pozneje s Kettejevimi, Murnovimi, Cankarjevimi in Župančičevimi deli ustvarila za Prešernom do danes najmogočnejšo slovensko poezijo. Prijatelj pa je postal njen glavni estet in kritični voditelj. Kakor vsa evropska literatura fin de siècle vseh svojih sil ni usmerila le v poezijo, ampak je otvorila vrata tudi mogočni novi kritični in esejistični literaturi, tako je tudi slovenska moderna poleg umetnikov-pesnikov (Ketteja, Murna, Cankarja, Župančiča) rodila prvega in največjega umetnika-kritika — Ivana Prijatelja, ki je s svojo široko razgledanostjo po vsem evropskem literarnem

svetu močno vplival na svoje vélike literarne sodruge ter z novim, impresionističnim prikazovanjem dotedanjo suhoparno kritiko spojil z umetnostjo.

In kdo slednjič resnično more umetnost bolje raztolmačiti kakor oni, ki jo je sam podoživel, oni ki je sam njen svečenik? Prepričana sem, da je vsa Prijateljeva znanost prav zato tako razumljiva in privlačna, ker jo je sam prepojil s svojo lastno umetniško sugestijo.

Kako se je Prijatelj pripravljaj na svoj vzvišeni poklic, kako je prodiral v tuje literature, kako romal iz kraja v kraj, da bi zaslutil moč domovine, nam sam opisuje v svojih „pomenkih kulturnega zgodovinarja“ „V zatišju“, ki jih je kot uradnik dvorne biblioteke na Dunaju napisal l. 1915. Tam pravi:

„Po končanih visokošolskih študijah sem na dveletnih popotovanjih študiral Evropo in njeno kulturo. V Petrogradu sem proučeval rusko literaturo in iz ust sivolaslega Pypina sprejemal navodila in naravnost program, kako naj na dunajski stolici razlagam vedoželjnemu avstrijskemu svetu tudi one ruske pisatelje, ki zaradi svoje težko dostopne, a zato tembolj zanimive ruske posebnosti in samorastlosti še niso prodrli v tujino. Živeč v Varšavi sem skušal pronikniti v skrivnosti poljskega duha pod vodstvom tajinstveno lepega trozvezdja Mickiewicza—Slowackega—Kraśińskega, ki je v zadnjih letih dobilo okrog sebe kar celo rimsko cesto poljske „moderne“, najbujneše in najbogatejše med vsemi slovanskimi. Z Dunaja sem že prej zasledoval češko literaturo in po osebnih zvezah vedno tudi južnoslovanske. V Nemčiji sem študiral metodiko in teorijo literarne zgodovine, ono bližino do virov, ki ne trdi nikdar ničesar brez dokazov. A nič manj hvaležen nisem Parizu za nekaj, kar naše lesene epigone nemške točne filologije res bode v ôči: ob francoskem espriju se je vzbudil moj temperament.

Po teh letih romanja in učenja so pričakovali moji profesorji, da se prislonim k univerzi. Mene pa je žežalo po domovini. Kadarkoli sem se na svojih potih komu predstavil, vselej in vsakomur sem moral predstaviti obenem tudi svojo domovino: kje leži, kaj hoče, kaj dela in na kakšna dejanja svojih sinov opira svojo zahtevo po majhnem prostorčku na soncu? In v tistih časih sem pisal skice naše domovine; napisal sem jih za Madžare, za Nemce, za Srbe in Ruse, pripovedoval jih od ust do ust celo daljnim Fincem. Vsakdo je zahteval samo ‚sliko‘ brez razglabljanj, brez postajanj, brez preiskovanj. A jaz sem ob vsaki besedi, ki sem jo zapisal, čutil vedno bolj praznoto in gluhoto vsega tega, kar sem od svojih učiteljev in iz naših knjig vedel o naši preteklosti. Strastno se mi je zahotelo, stopiti v intimnejšo zvezo, v podrobnejši, neposrednejši dotik z njimi, ki so snovali tenko nitko slovenskega kulturnega življenja iz dobe v dobo. In vzel sem v roko knjigo za knjigo, od Trubarjevega katekizma do tega, kar je včeraj izšlo. Proučil sem protestantizem, da bi v njem našel prvi zasnutek one nitke, ki se imenuje ideja slovenskega naroda. Zasledoval sem, kako se je trgala ta v katoliški reakciji, se krepčala v prosvetljenosti Zoisovega kroga, se ovijala

v francoskem interregnu že okrog administracije, akademično se napela v Čopovem krogu, liki zlata struna zazvenela v geniju naroda, v Prešernu, in se potem nadrobno razpletla najprej v politične, potem tudi kulturne, literarne in sploh socialne svrhe.

In sedaj mi je to ostalo. Za to nitko: idejo slovenskega naroda hodim kakor platoničen zaljubljenec. In za drugo rabo nisem. Svoje profesorje tolažim, da se habilitiram za rusko in poljsko literaturo, ki ju seveda še vedno spremljam — drugo leto, a vedno bolj se mi zdi, da ne bo nič iz tega. Jaz bom sedel pri svoji zaljubljenki, za katero ni vseučiliške stolice na svetu.“

Tako je bolelo Prijatelja l. 1915. Nič ni vedel tedaj, da se bo že čez štiri leta za njegovo zaljubljenko ustanovila vseučiliška stolica na slovenski univerzi v Ljubljani in da bo on sam eden prvih, ki ga bo domovina poklicala. Dne 31. avgusta l. 1919. je bil dr. Ivan Prijatelj imenovan za rednega profesorja slovanskih literatur novejšje dobe na novoustanovljeni ljubljanski univerzi.

Zdaj se je pričelo zanj novo življenje: delo v domovini, ki se je nanje pripravljal ves čas od visokošolskih študij dalje. Tiskanemu delu je mogel sedaj priključiti svojo živo besedo in privlačno bližino, ki jo je ves naš literarni svet — bodisi že zavestno ali podzavestno — tako hitro začutil, se ji vdal in ji zvesto sledi še danes.

Svoja predavanja na univerzi navadno deli na dva cikla: v poglavje iz slovenske literature in v pregled iz ruskega, češkega ali poljskega slovstva. Dočim pri domači snovi do zadnjih podrobnosti sistematično raziskuje vse vzroke in pogoje našega novejšega literarnega prizadevanja, z najstrožjo presojo določa njega relativne in absolutne vrednosti, mojstrsko kleše duševne fiziognomije velikih in manjših predstavnikov in vedno domača stremljenja uvrača v evropske struje, mu gre pri ostalih slovanskih literaturah le za pomembnejše prereze in dvige, za splošne sodbe in rezultate in zopet za osvetljenje domače stvari.

Sloves si je pridobil takoj z uvodnimi predavanji. Za njegove ure je predavalnica vedno premajhna. Poleg rednih slušateljev z univerze ga stalno prihajajo poslušat tudi mnogi starejši literatje in drugi ljubitelji literature. Prijateljeva beseda zveni s katedra prepričevalno in umetniško sugestivno. Ne privlačuje samo vsebina. Prijatelj je esteta, umetnik, ki išče snovi odgovarjajoče oblike, prisluškuje ritmu stavka, tehta besede, ljubi poetično prisposodobu in se v pripovedovanju rad umetniško razmahne. Mojster slovenske besede je. Podobne stavke zgraditi je znal pri nas doslej samo še Cankar.

Dočim je njegova beseda na katedru odmaknjena in vzvišena kakor ob svečeniški službi umetnosti, ki ji je le on sam poklican posredovatelj in spreten tolmač, pa se zna v seminarju dijakom približati kakor dober svetovalec, ljubeč vodnik in razumevajoč tovariš. Pri navodilih, nasvetih, grahah in hvalah vodita Prijatelja neki čudovit prirodni nagon in vprav očetovska ljubezen do dijakov. Pristranskosti pri njem ni nobene. Če v dijaku

ne vidi nadarjenosti in moči, graje ne olepšuje; kadar pa odkrije nov talent, tudi s pohvalo ne šteti. Njegova sodba vpliva avtoritativno. Njegovo priznanje je dijaku triumf. Z najlepšo znanstveno nesebičnostjo pozdravi vsakega resnega delavca, mu rad izroči celo lastno gradivo v uporabo in pokaže pravih smeri, samo da bi mlademu človeku olajšal pot in da bi stroki pripomogel do novih napredkov. Želi si celo konkurence, a na žalost se mu je med dijaki še ni nádejati. Kljub temu, da je v kratkih šestnajstih letih vzgojil celo vrsto mladih slavistov, ki izmed njih mnogo imen dancs v našem javnem življenju ne zveni prazno, po širini znanja, globini zasnutka in virtuozni obdelavi svojega učitelja ni še nihče dosegel.

Pri izpitih je Prijatelj strog in nepopustljiv, kjer gre za omalovaževanje predmeta, ki mu je svet. Zna pa se živeti v dijakov položaj in hitro presodi, ali ima opravka z neznanjem, ali s hipno zmedenostjo. Zato se potruzi spoznati dijaka že v seminarju, da mu je nato izpit lahko le nujna formalnost. S pravim pedagoškim instinktom zna prepoditi hipno razburjenost in pomagati kandidatu do trezne samoobvlade.

V času, ko deluje dr. Prijatelj na ljubljanski univerzi, je poleg literarne zgodovine in kritike znašel še nov predmet — literarno geografijo, ki so jo dijaki posebno veselo pozdravili. Njegovo načelo se glasi: Pisateljevo delo ni odvisno samo od prirojenih in podedovanih dispozicij, od časovne konstelacije kulturnega obsega, ki vanjo padata njegov razvoj in nastop, niti ne samo od političnih, socialnih i. dr. činiteljev, ki se v njih območju pisateljev značaj razvija, ampak tudi od pokrajine in podnebja, ki je v njihovem okolju umetnik rasel in deloval. Če torej hoče literarni zgodovinar pisatelja razumeti v vsem njegovem bistvu, je nujno, da spozna tudi to poslednje. V ta namen prireja ljubljanski slovanski seminar pod Prijateljevim vodstvom poučne ekskurzije na rojstne domove in pomembna bivališča domačih pesnikov in pisateljev, kar njegova predavanja na univerzi smotrno pogloblja in dopolnjuje.

Take ekskurzije profesor Prijatelj vedno sistematično pripravi. Ne glede na to, da sò že tako navadno v zvezi s snovjo istega semestra, razdeli poleg tega med dijake potrebne referate, dočim glavne govore za lice mesta prevzame sam. Kolikšno korist taki izleti prinašajo, lahko pravilno presodi samo oni, ki se jih je kdaj sam udeležil. Jaz sem se ob takih prilikah naučila več kakor v predavalnici.

Razume se, da taki izleti že sami po sebi vzbujajo gorečnost in veselje, prepričana pa sem, da je več kakor polovico tega prinesel s sabo vselej profesor Prijatelj, ki ob takih prilikah ni bil več samo profesor, ampak tudi najspretnejši vodnik, najduhovitejši družabnik in najveselejši ribniški fant, poln dovtipov in smešnic, ki jih je kar sipal med nas. Ob njem človek ni čutil nobenih vezi; on sam je bil zdravnik vseh naših študentskih bolezni, on sam udeležnik vsake naše burke, on sam naš zborovodja in prvi solist. Ob takih prilikah nam je pripovedoval o svojih potovanjih, nešteto literarnih anekdot, ki neredko pisatelja bolj osvetle kakor suhi biografski podatki iz knjig.

Učili pa smo se od njega tudi kar neposredno za življenje. Videli smo, kako mora človek med kmeti sam postati kmet, med jaro gospodo podeželski „purgar“, med grajskimi — gospod, ki se ne ustraši parketa in majoneze. Kdor ga je danes videl, kako s kmeti tarna o slabi letini in daje še nekaj navodil za gospodarstvo, bi ga jutri ne mogel spoznati med jaro gospodo v najživahnejšem razgovoru o nekih trških škandalčkih ali velikih načrtih za majhen „narodov blagor“. Pravtako neprisliljen pa je bil tudi med najvišjo družbo, kjer je zopet hitro našel novih zanimanj in primer- nih kratkočasnic.

Študentje pa smo ga najrajši imeli pri pesmi. Imeli smo že kar svoj spored, pa niti tu ga nismo mogli prekositi. Prijatelj zna več pesmi in za- bavnejših kakor vsi njegovi študentje skupaj. Najrajši smo pa poslušali ribniške. Dostikrat pa smo se spravili tudi na druge slovanske. Le kadar je bil najboljše volje, nam je uprizoril ono češko o Javorniku, ki je „při kanonu stal“ in „furt a furt ladoval“.

Ob takih dneh nam je včasih priznal, da se tudi on sam najbolje počuti med dijaštvom in resnično se je v zadnjih letih javnemu življenju precej odfegnil. Kakor vsakemu velikemu človeku tudi njemu ne manjka raznih „dobrih prijateljev“, ki so mu zagrenili marsikak korak v življenju in mu hoteli omejiti celo njegovo delo, ki šteje danes preko stopetdeset knjig, spisov, oziroma razprav, kar ne govori samo za njegovo čudovito plodnost in aktivnost, ampak tvori tudi živ dokaz o njegovi železni energiji, neomahljivi volji in izredni prožnosti.

Naj obudim v spominu samo nekatere med temi, tako n. pr. nedosežni, osebno-občuteni uvod v „Pesmi in romance“ prerano umrlega sošolca-pesni- ka Aleksandrova; kakor iz marmorja izklesano „Dramo Prešernovega du- ševnega življenja; eno najlepših razprav iz protestantizma „O kulturnem pomenu slovenske reformacije“; monumentalno kulturno-politično delo „Janko Kersnik, njega delo in doba“; „Aškerčev čitanko“; pregledno in priročno „Slovenačko književnost“, v cirilici; „Stritarjevo antolo- gijo“; „Duševne profile naših preporoditeljev“, (ki so prav v teh dneh izšli kot samostojna knjiga v novi izdaji njegovih učencev); nedosežno oceno Cankarjevega pomena za slovensko lepo književnost „Domovina, glej, umetnik!“; „Predhodnike in idejne utemeljitelje ruskega realizma“; „Poezijo Mlade Poljske“; „Mladoslavence in Mlado Evropo“; njegove sijajne uvode v Zbrane spise naših klasikov Jurčiča in Tavčarja; blesteče prevode iz Puškina, Tolstoja, Čehova, Saltikova-Ščédrina, Gogolja; po- membne monografije največjih slovanskih pisateljic: Marye Konopnicke, Božene Némceve, Elize Orzeszkowe, Karoline Světle (poslednje tri so izšle v „Ženskem svetu“ 1923 in 1924) itd. itd.

Pravo vrednost in pomen vsega tega dela bomo doumeli šele tedaj, če se zavemo, da Prijatelj nobene niti najmanjše razpravice ni napisal, ne da bi dal vanjo kos samega sebe. Kakor je izžarevala njegova umetnost, tako je izžareval tudi on sam.

Kakor je pri svojem literarnem delu kopal iz trde zemlje in vedno začel pri zdravih temeljih, tako je v zadnjem času celó svoje vnanje življenje preusmeril k zemlji in temeljem. Na Mirju si je zgradil hiško, kjer ga ob vsakem prostem času lahko vidiš na vrtu, sklonjenega nad motiko ali pri kakem drugem vrtnem opravilu. Z istim veseljem in razumevanjem kakor nas je včasih vodil v vrt slovenske poezije, mi je poleti razkazoval vrt svojih rož. „To je hvaležnejše delo“, je modroval. „Danes vsadiš, jutri že zraste. — In če danes natrosim kuram prosa, mi že jutri same prihite k pražuro nasproti.“

Ānketa „Važno žensko vprašanje“

I.

K članku „Važno žensko vprašanje“ podajam svoje mnenje:

Stojim na stališču, da je čisto umestno, da se dovoli splav ženam v slabem socialnem položaju. Zakaj naj pride na svet še četrti, peti, morda šesti otrok, ko pa njegovi starejši bratci letajo okrog strgani, lačni in morda žive celo na stroške drugih. Ali se jim naj pridruži še on, — da bo beda še večja? Morda so duševno ali telesno pohabljeni, — ali naj še on število pomnoži? Ne obsojate li staršev, ko vidite otroka bosega v mrazu prositi za kosček kruha? Gotovo je bila njih misel pred zakonom, napraviti si prijeten dom ter vzgajati te zlate otročičke. Gospodarska kriza pa je zadela družino, oče družine je ostal brez dela, toda družina je narasla za dva člana. S tem, da je postal brezposeln, pa ni opustil svojih zakonskih pravic do žene, in družina se množi naprej. Iz obupa se je udal pijači, zapravil bore dinarje, ki jih je priložnostno zaslužil. Doma pa se uboga žena muči z vprašanjem, kako naj nasiti lačne želodčke. Sosea ji da malo krompirja, na občini pa izprosi malo moke in to je vse.

In ali je kaj čudno, če pride taki ženi, ki je zopet v pričakovanju, na misel, — ne več roditi? Naj se obrne do zdravnika, ki bo drago zaračunal? Kje naj vzame denar? Obrnila se bo gotovo do kakšne „mazačke“, ki bo to izvršila za mal denar ali morda celo zastonj. In kaj je posledica tega — človek manj na svetu, zato pa žena — mati štirih otrok telesno hira in propada.

Priporočati bi bilo, da se ustanovijo posvetovalnice za žene. Tu naj bi dobile profilaktične nasvete in, če so brez sredstev, tudi potrebne pripomočke. V takih posvetovalnicah bi naj delovale zdravnice in zaščitne sestre.

Druga točka tega važnega ženskega vprašanja se tiče nezakonskih mater. Koliko je deklet, ki so zdrave, izhajajo iz duševno in telesno zdravih rodbin (kar je po mojem mnenju zelo važno). Službo imajo, dasiravno so njihovi prejemki skromni, vendar bi poleg tega rade imele ta zaklad, — otroka. Marsičemu bi se odrekle, kajti klic materinstva je močnejši od vsega drugega. In če pade (kakor ljudje to imenujejo) tako dekle, ali ni v nevarnosti, da izgubi službo? Vse se spogleduje nad njo, vstop v družbo ji je nemogoč. Ni čuda, da se v takem stanju dekle zateče k zdravniku, babici ali mazački, dasiravno ve, da je ogroženo njeno zdravstveno stanje.

Merodajni činitelji so poklicani zato, da zaščitijo ženo-mater, katere sledi klicu narave.

Socialna delavka, 29 let, Celje.

II.

Sem za popolno legalizacijo odprave plodu:

1. ker bi se s tem osvobodilo predvsem siromašno ženo neznosnih okov;
2. ker je manjše zlo odpraviti nerojeno bitje kot pustiti prezebati in gladovati armade rojenih ljudi, ki se z vsakim dnem morajo zavedati, da so odveč.

Borimo se za pravice rojenih, za pravice tistih, ki so že tu, ne pa svetohlinimo o „pravici nerojenih“;

3. ker bi se s tem zmanjšala smrtonosna obrt splavačev in mazačev.

Učiteljica, okolica Ptuja.

III.

Na članek v številki 12.:

Sem odločno proti legalizaciji splava. Ako bi me žene hotele legalen splav, ne pomagamo sebi in svojim tovarišicam, ampak ravno nasprotno. Prostitucija bi bila še bolj cvetoča. Vse nastavljenke, ki se bore za svoj kruh, bodo duševno trpele. Žena, ki se bori za legalizacijo splava, greši sama nad seboj, nad svojim narodom, in že vnaprej duševno uničuje dekleta, ki bodo brezvestnežem padle v roke, češ, saj se vrše za ubožne brezplačni splavi v bolnicah, iz socialne indikacije.

Tudi premožnejšim ni priporočljiv čisto naraven, v bolnici izvršen splav. — Iz lastne skušnje poudarjam, da sem odločno proti. — Po enem samem zdravniško priporočljivem splavu bom ostala brez potomstva. Naj rode tiste, ki enkrat zanosijo.

S spoštovanjem

Božičko Marija, poštarica, Ptujška gora.

IV.

Z zanimanjem sem zasledovala vse debate po časopisih o odpravi plodu. Zato Vam prav rada povem svoje mnenje.

Gotovi ljudje tako radi poudarjajo, da je odprava plodu zločin. Kaj ni večji zločin, roditi otroke, ki morajo še v mladosti prosjačiti ter moralno propadajo? Taki otroci ne bodo nikdar koristili človeški družbi.

Ženam nižjih slojev naj se dovoli odprava plodu pod zdravniško kontrolo, da ne bodo potom mazačk propadle telesno in duševno. Žene naj se pouče o uporabi zaščitnih sredstev, ki jih velika večina sploh ne pozna.

Splav naj se legalizira zaradi neznosnih socialnih razmer. Ko bodo gospodje na vodilnih mestih (kamor žene nimajo dostopa) storili kaj več za omiljenje socialne bede ter zaščito žen in otrok, ne bo več težnje po odpravi plodu. Že živim otrokom naj preskrbijo hrano, obleko in obutev, kar je njih dolžnost, potem pa naj propagirajo za večji človeški zarod.

Kdor pozna žensko dušo, ve, da sleherna stremi za materinstvom.

Poštna služiteljica, 25. let, Ljubljana.

V.

Z ozirom na poziv v decemberski številki „Ženskega sveta“, sledeče:

Pred nekaj dnevi sem za Ljubljaničo srečala družino. Žena, bleda in izčrpana, je le s težavo hodila, nesla je v debele cunje zavito dete — novorojenčka. Mož, slabo oblečen, je nesel drug sveženj — tudi novorojenčka. Dvoje malih je šlo poleg. Ker je mati vpraševala po ostalih otrocih, sem se ustavila in vprašala, koliko jih je. „O, trije so že v šoli, dva sta tukaj — in sedaj nam je Bog dal še dva.“ pove s trudnim nasmeškom mati. Čez čas pa doda: „Bi že bilo, ko bi le mož dobil kaj zaslužka!“ In šli so dalje, tja proti Trnovemu.

Da, zaslužka nič — zato pa k sedmero lačnim ustom še dvoje.

Pred dobrim mesecem sem bila v porodnišnici. V porodni sobi nas je bilo petero. Uradnik je zapisoval življenjske podatke. Prva delavčeva žena — mož že več mesecev brezposeln. Druga rudarjeva žena — mož že dve leti brez dela. Tretja uradnikova žena — mož bil nedavno reduciran. Četrta nezakonska mati

— na poroko ni misliti, ker je oče otroka brezposeln. „Moj Bog, žene, kaj pa mislite, kako pa boste preživljale svoje otroke?“ je vprašal uradnik.

Da, kako? Sodbo o tem naj si napravi vsak sam.

M. Š. V., profesorica glasbe, Ljubljana.

(Ostale dopise, ki jih zaradi pomanjkanja prostora v tej številki ne moremo objaviti, ali ki bi jih še dobili, bomo objavili v prihodnjih številkah. Op. ur.)

Masaryk in žene

B. Škerlj

(18. XII. 1935 je odstopil od predsedništva Češkoslovaške republike njen dosedanji voditelj, državnik in filozof T. G. Masaryk. Ob tej priliki se nam zdi prav, da posvetimo nekaj vrst Masarykovemu stališču do žen — saj je nazor odličnega moža zelo važen za nas. Ur.)

Ko me je urednica „Ženskega sveta“ naprosila za kratek prispevek o odstopiščem predsedniku Češkoslovaške republike, T. G. Masaryku, se nisem takoj zavedel težave te naloge: kratek prispevek o temi Masaryk in žene! Ko sem pa znova listal v ogromni literaturi, v ogromnem Masarykovem delu, sem spoznal, da je naloga, ki sem jo prevzel, drzna. Ženski narodni svet v Pragi je izdal ob Masarykovi 80 letnici zbornik „Masaryk a ženy“, katerega sam prvi del obsega 337 strani! Seveda tam niso zbrani sami citati iz Masarykovih del. Toda mislim, da lahko smelo rečem, da Masaryk ni napisal dela, v katerem ne bi ženska posredno ali neposredno igrala važne vloge. Najvažnejšo — čeprav navadno nevidno — vlogo pa je v vseh njegovih delih igrala lastna njegova žena, Šarlota Garrigueova. Že preden je spoznal to veliko ženo, je imel Masaryk dokaj ustaljen in za takratno dobo revolucionaren nazor o ženah. Cenil jih je kot popolnoma enakovredne in enakopravne možem. Pred 60 leti to ni bila majhna stvar!

Na Masarykove življenjske nazore, na njegovo filozofijo in tudi na njegovo praktično življenje so imele žene jako velik vpliv, ki ga tudi sam nikoli ni tajil. O svoji materi pravi n. pr.: „Mati je imela na mene večji vpliv kakor oče; oče je nadarjen, ampak preprost. „kapo“ v hiši je bila mamica.“ Mati je tudi povzročila, da je šel mladi Tomaž študirat. „... Moja mati, Bog ji daj nebesa, je vedno hotela narediti iz mene več kakor jaz sam...“ Že kot gimnazijski študent v Brnu je imel prve konflikte zaradi dekleta. Bila je njegova prva in velika ljubezen, kakor sam piše. Toda profesorji in ravnatelj tega niso razumeli. In ko je ravnatelj poklical Masaryka, ki je bil mnogo starejši in samostalnejši od svojih sošolcev, na odgovor in začel grdo govoriti o dekletu in ljubezni, je iz tega vzrasel konflikt, ki je Masaryku prinesel odhodnico. To je bilo v peti šoli.

Masaryk je s svojimi izvoljenkami — menda je imel pred zakonom tri ljubezni — vedno mislil resno. Izračunal je vse pogoje, ob katerih bi lahko živel. Skratka — nikoli ni niti mislil na mnogoženstvo, kakor ga vidimo prav med študenti tako često v raznih oblikah. Iz njegovih praktičnih spoznanj in doživljajev nastaja tudi njegova kritika družbe in njenega razmerja do žen. Tako pravi n. pr. K. Čapku: „Če bi naša vzgoja dovoljevala več prijateljstva med fanti in dekleti, ne bi bilo toliko teh mladostnih kriz, nesrečnih ljubezni in razočaranj. Kakor naj živijo starši tako, da dajo otrokom vzgled, tako ima tudi družabno življenje, takozvana družba, veliko dolžnost napram mladim ljudem. Kjer je zdrav in lep družabni stik, tam je tudi mladina zdrava. Prosim vas, kako nelepo, suženjsko je še razmerje do žen!“

Najprisrčnejše govori Masaryk o svoji Šarloti, ki jo je spoznal na študijah v Lipskem l. 1877. Šarlota Garrigueova je bila rodom Američanka. V Lipskem je študirala na konzervatoriju. Bila je žena velikega duha in velike izobrazbe. Tako sta se našla dva človeka, ki sta skupno čitala Shakespearea, Goetheja, da, celo

Platona. In ta izredna žena se je tako vživela v svojo novo domovino, da je razumela svojega moža — velikega Čehoslovaka, politika, državnika in voditelja — čisto mnogo bolje nego njegovi lastni rojaki. V vseh težkih borbah mu je stala ob strani. Le v zadnji, veliki osvobodilni borbi sicer fizično ni bila z njim, toda duševno sta bila v stalnem kontaktu, kakor piše sam Masaryk. „Svoje nazore o ženski sem si ustalil z živim vzorom svoje žene, kakor je sploh moja žena na razvoji in dozorevanje vseh mojih nazorov in mojega značaja imela najodločilnejši in najboljši vpliv,“ piše veliki mislec. Kakšno nasprotje k Tolstoju!

Znamenita so njegova javna predavanja o položaju žene v družbi, stari in novi, in o nazorih o ženi. Tu ne morem več, kakor navesti naslove in nekaj najvažnejših misli iz štirih predavanj: „Moderni nazor o ženi“: „Prava ljubezen pomeni strogo enoženstvo in enomoštvo. To ljubezen moti medicinska vraža, veda v službi starega družabnega reda in njegove pohabljene rodbine, moti jo še literatura, moti jo veroizpoved.“ — „Čistost ni le v fizičnem devištvu, čistost je v močni moštosti.“ — „Ženi je baje od prirode določeno biti mati, tako se glasi geslo mnogoženstva in mnogomoštva; to ni res, to ni bolj res kakor da mora mož biti po prirodi oče. Ime matere ni prav nič svetjše kakor ime očeta, oba imata nalogo, da varujeta duše svojih otrok.“

„Stališče žene v rodbini in v javnem življenju“: Govoreč o ženskem vprašanju pravi: „Jaz te besede ne rabim rad, zato ker ni ženskega vprašanja. Vprašanje je kulturno, in če je žensko, je tudi moško in otroško itd.“ Govoreč o zapostavljenosti žen v javnem življenju pravi: „In zato mož ženi nerad nudi kaj svojega časa, nima z njo kaj govoriti, ne, ker ona ni sposobna, ampak ker on ni sposoben.“ — „Žena je baje ustvarjena za pobožnost. Torej bi morala biti pastor in župnik pobožna žena in ne nepobožni moški. Toda kako je to mogoče?“ Itd.

„Mногоženstvo in enoženstvo.“ — Najdaljše in najgloblje filozofsko in sociološko predavanje o ženi. Masaryk tudi v tem predavanju objektivno kritizira katoliški nazor o ženi kot ponižujočega, ker stavi — fizično — devištvu nad zakonsko življenje. „Imeti materijo in telo za nekaj nečistega, je usodepolna zmeta.“ — „Ne! Nečistost ni v telesu, temveč v duhu! Oni, ki postaja nečist, pada najprej z duhom, potem s telesom.“

„Žena pri Jezusu in Pavlu.“ V tem predavanju primerja Masaryk vzvišene nauke Jezusove s čisto nasprotnimi nauki Pavla, kolikor se tičejo žene, zlasti žene v družabnem položaju.

Kakor je že iz dosedaj povedanega videti, Masaryk z ozirom na „žensko vprašanje“ ni bil le teoretik, temveč tudi praktik. Povsod je učil, spodbujal žene in zlasti svoje slušateljke in slušateljce v smislu svojih nazorov. In ko je vstvarjal Češkoslovaško republiko med svetovno vojno, ni pozabil na žene. Že v Washingtonski deklaraciji z dne 18. avgusta 1918 čitamo kot peto točko med 12imi: „Ženske bodo politično, socialno in kulturno izenačene z moškimi.“ In tako se je tudi izvedlo. Žene v CSR imajo danes aktivno in pasivno volilno pravico, so lahko poslankinje in senatorke, odprte so jim vse službe.

Masaryk pa nima tako ogromnega pomena le za češkoslovaške žene, temveč za vse. Njegovi nazori bi se morali širiti in propagirati v vseh državah, kjer žene še niso dosegle svojih človečanskih pravic, zlasti pa v vseh državah, ki so ali hočejo biti res demokratsko urejene. Če žene danes v nekaterih državah še nimajo volilne pravice, ni to znak zaostalosti žen, temveč znak zaostalosti vladajočih — moških. Veliki slovanski mislec in državnik Masaryk je tudi nam pokazal pot, po kateri bi morali hoditi, kajti: vprašanje ni žensko, vprašanje je kulturno!

(Op. Uporabil sem omenjeno, od ženskega narodnega sveta v Pragi izdano knjigo: „Masaryk a ženy“.)

Književnost in umetnost

Knjige Cankarjeve družbe za l. 1936. Socialna književnost, ki je v službi socialnih idej, postaja ena najpomembnejših panog svetovne književnosti. Povsod, kjer oblastniki še niso popolnoma zatrli svobodni izraz misli, vrši svojo nalogo: budi množice in vzbuja vest narodov.

Slovenci smo dobili prva dela socialne književnosti razmeroma pozno. Pred in med vojno je bil njen najgenialnejši predstavnik, njen najboljevitestji zastopnik Ivan Cankar, ki je pokazal našim pisateljem pot: „Priatelj, globlje pogledj! Življenje se drami v nižavah, ki so spale. Oči se odpirajo, iščejo luči, roke se iztezajo, iščejo ciljev.“ (Bela krizantema.)

Cankar ima čedalje več naslednikov, saj jim življenje samo potiska pero v roke. Danes imamo že cele knjižne založbe, ki izdajajo zgolj knjige s socialno tendenco. Najbolj vidna zastopnica tega založništva je gotovo Cankarjeva družba, ki izdaja vsako leto poleg koledarja še 4 knjige socialne vsebine.

Od letošnjih publikacij je nedvomno najpomembnejša Maks Beerova „Splošna zgodovina socializma in socialnih bojev“. To je knjiga, ki bi jo moral čitati in imeti v svoji knjižnici vsak, ki hoče poznati zgodovino ljudstev in narodov, njihove napore zaboljšanje razmer in za napredek človeštva — a ne samo slave posameznikov, bitk in letnic brez prave vzročne zveze.

Že takoj v uvodu preusmeri pisatelj čitateljev pogled na zgodovinska dogajanja v okviru posameznih narodov. Ko pa razčlenja njihove socialne in gospodarske razmere ter socialne boje med posameznimi družabnimi razredi, ko raztolmači pomen in smisel naukov vodilnih mož, ki so vstajali iz sredine ljudskih gibanj, tedaj človek sam kar nehote začneja razmišljati o vzrokih družabnih pojavov v preteklosti, a tudi v sedanjem času. Tako nam odpira ta knjiga povsem nov pogled n. pr. na staro Judejo in njene preroke ter njihov nauk, seznanj nas z zgodovino Grkov, Rimljanov, Germanov, v čisto drugi luči kot nam jo je razkladala šolska modrost. Poleg značilnosti o napredku gospodarstva in po njem povzročenih socialnih izpremembah najdemo tu junake iz ljudstva, o katerih vso dolgo dobo šolanja nismo ničesar slišali — pa tudi velike mislece, ki so zgradili teoretične družabne sisteme, po katerih bi bilo možno ustvariti pravičnejše sožitje med ljudmi, ko bi se ti nasveti uveljavili v resničnem življenju.

Morebiti te besede niso vzpodbudne, da bi človek, posebno ženska, ki se manj ogreva za teoretične razprave kot moški, vzel knjigo v roke s spontanim navdušenjem. Toda treba je poudariti, da se knjiga čita z mnogo večjim užitkom in zanimanjem kakor marsikako leposlovno delo, da tudi mnogo bolj veže čitatelja, kar je nedvomno v veliki meri tudi zasluga prevajalca, ki je prevod tako prilagodil našemu jeziku, da imaš občutek, da čitaš izvirno knjigo.

Celotno delo je preračunano na pet zvezkov. Lansko leto sta izšla prva dva zvezka, ki se še dobita pri založbi, prihodnje leto bo pa izšel zadnji zvezek.

Kot dopolnilo k tej knjigi lahko smatramo nekatere članke Cankarjevega koledarja, zlasti: Karl Marx o kapitalističnem gospodarskem redu, njegovem razvoju in nositeljih; Ivan Toplikar: Razvoj kapitalističnega gospodarstva do svetovne vojne, ki kaže, kako se je gospodarstvo razvijalo v posameznih narodih in preobrazilo vse njihovo življenje. Žal, da poda v tem pogledu samo sliko Anglije, Francije in Nemčije. Vsem, ki se hočejo poučiti o tem vprašanju, bi bila dobrodošla in potrebna primerjalna študija specifično naših razmer. Isto velja za Grčarjevo razpravo o kmečkem vprašanju, ki govori o naših kmečkih problemih v času pred in med vojno ter v okviru nove države in pokazuje na vzroke krize v našem kmetstvu, toda omejuje se bolj na splošna dejstva, pri čemer se ne ozira na slovenske razmere v odnosu do ostalih pokrajin.

Leposlovje zastopata letos Tone Maček s črtico: „Sluga Matej in njegov pes“ ter Janez Samojev: „Kadar onemijo transmisije, kadar obmolknejo stroji“. Koledar zaključuje aktualen članek o Abesiniji. Čtivo v koledarju poživljajo slike našega priznanega umetnika Tineta Kosa ter ilustracije Nika Pirnata.

Kot tretja knjiga letošnje izdaje je izšlo Kreftovo potopisno delo „Med potniki in mornarji“. Knjiga je pisana v reportažnem slogu ter kaže vseskozi tendenco podati prerez naše meščanske družbe. Ta namen stopnjuje pisatelj do grotesknosti, saj so vsi njegovi sopotniki na ladji sami idioti in ničvredneži — z eno edino izjemo. Tem puhloglavcem prednjačijo ženske, o katerih se pa pisatelj izraža v pristnem žargonu meščanskih moških (stara devica, debela županja, itd.). Potopis pa pridobiva na vrednosti in privlačnosti povsod, kjer zapuščja pisatelj tla osebnega in objektivno prikazuje krajevne posebnosti, pestro ilustrirane z zgodovinskimi osebnostmi in dogodki. Ker je knjiga pisana z običajno Kreftovo živahnostjo in razgibanostjo, se prav prijetno bere.

Seliškarjevo „Hišo brez oken“ karakterizira vseskozi močno podudarjena socialna tendenca. Delo je verna podoba našega časa. Vzporedno z življenjem in trpljenjem družine delavca-pijanca nam slika obup in končno propast brezposelne delavke Ivanke, boj mladega pogumnega delavca Andreja, zastopnika borbenih delavskih vrst in njegovo usodo, ki je podobna usodi vseh njegovih današnjih vrstnikov. Za ženo ima knjiga posebno vrednost tudi zato, ker se dotika problema, ki se stopnjuje v današnjem času v njeno tragedijo:

„Delavčeva žena, ki strada z otroki vred, začuti, da se v nji poraja novo življenje in se vpraša: „Mar ni to zločin, roditi otroka, ki ga bo že ob rojstvu glad pozdravil?“

„Pa si misli in zasanja: s kolikšnim pričakovanjem je nosila svoje prvo dete! Kakšni dnevi, polni upanja in sreče! Kako silno je bila ponosna na svoje mlado telo, ki se je bočilo in raslo v silen zanos materinstva! Kako z neskončno vdanostjo je čakala ure rojstva in njegovega prvega, življenje oznanjujočega krika!... Če bi imela toliko denarja (za splav) bi se ne bala rojstva“...

Knjige Cankarjeve družbe so tudi za ženo zelo potrebno čtivo, ker odpirajo pogled v razumevanje današnjega časa.

A. Vode.

Obzornik

Iz delovanja naših društev. Zadruga „Dom učiteljic“ je pridno na delu, da bi uresničila svoj namen: postaviti dom, ki bi nudil posameznim učiteljicam bivališče, obenem naj bi pa bil kulturno središče vsega ženskega dela. Učiteljice, včlanjene v zadrugi, porabijo vsak daljši odmor, da se sestanejo k skupnemu razgovoru za uresničenje svojega gospodarskega smotra, a tudi svojih kulturnih nalog. Zato združijo sestanek vedno z zanimivim predavanjem. Pri zadnjem božičnem sestanku je predavala naša priznana kulturna delavka, ga. Cirila Štebi-Pleško o nalogah učiteljice, ki mora biti središče pošolske izobrazbe kmečke žene.

Da bo učiteljica tej svoji nalogi ustrezala, je potrebno, da se reformira vsa učiteljska izobrazba v tem smislu. Predvsem je treba poglobiti sociološko in praktično izobrazbo ženskega učiteljskega naraščaja. Nadaljnji predpogoj za uspešno delo učiteljice med kmečkimi ženami je pa tudi vztrajna samoizobrazba učiteljic. V ta namen je treba knjige pač smotreno izbirati in predavateljica je dala v tem pogledu nekaj uvaževanja vrednih nasvetov. Treba pa je zasledovati tudi pisanje časopisov, toda ne samo dnevne vesti, temveč predvsem gospodarske in socialne probleme. Zanimiva in poučna so bila tudi konkretna navodila, kako se naj učiteljica približa in uživi v življenje žen, v katerih sredini živi in dela.

A. V.

Dr. Edvard Beneš je z izvolitvijo za predsednika češkoslovaške republike po ustavi izgubil svoje mesto v parlamentu. Njegov mandat dobi žena, ga. Milena Šmejcová, tajnica ženske organizacije češke nar. socialistične stranke za Češko. Ga. Šmejcová je iz Prage in je bila že v prejšnjem parlamentu. Ona bo tretja žena v nar. social. poslanskem klubu. Razen nje sta v njem še ga. Fraňa Zeminová in ga. Batková.

„Delovna služba“ tudi za nemške žene. „Der Arbeitsmann“, glasilo nemškega delovnega urada, javlja za bodoče leto obvezno delovno službo, (Arbeitsdienst) tudi za nemške žene, kakor to zakon predvideva. Sedanja neorganska zveza z državno borzo dela bo prekinjena.

Turška žena v javnosti. Turška žena se vedno bolj uveljavlja v javnosti. Sedaj so že štiri žene v višjem državnem svetu, v sami Ankari je 19 sodnic (pri nas je ženam sodniški poklic zaprt!) in 12 odvetnic, na višjih šolah je nekako 20 profesorice, in samostojnih zdravnic in lekarnaric je mnogo. V državni in samoupravni službi je 8000 stenografinj, v privatni pa 1500. Žena dela tudi v industriji. V tovarnah Stambula in Ankare je preko 20.000 žen.

Žena v diplomaciji. Za vodjo ruskega trgovskega zastopstva na Norveškem je bila imenovana žena — Tatjana Levenson. To je prva žena, ki ima vodilno mesto v inozemskem trgovskem zastopstvu.

Važna nova šola na Češkem. 1. II. 1936 se otvori državna Masarykova šola za higieno in socialno skrbstvo. Namen je teoretska in praktična izobrazba ženskih funkcionarjev za javne in privatne socialno-higienske in socialne zavode. V prvi letnik bo sprejetih 45 deklet med 18. in 30. letom. Zahteva se matura ali njej enakovredna izobrazba, ali pa dveletno uspešno praktično delovanje na socialnem zavodu.

Socialno delo. 28. oktobra 1935 je začela delovati pod predsedstvom ge. Helene Černe prostovoljna akcija „Podeželje za rešitev otroka“ za vso Češko. Tekom dveh mesecev so oblekli 27.571 otrok, razdelili skupno 395.610 kg krompirja, moke, masti, kave itd., 14.015 mesnih konzerv, 125 vagonov koruze, 5000 kg mila, 59.480 porcij mleka in 235.800 porcij juhe. Denarja so nabrali 1.019.796 Kč. Akcija se nadaljuje. — Tudi pri nas so otroci potrebni pomoči!

Cepljenje proti davici. V okolici Aachena na Nemškem je bila močna epidemija davice. Pri tem so cepili 45.000 otrok in izkazalo se je, da je bilo med cepljenimi 13krat manj obolenj, kakor med necepljenimi. Cepljenje proti davici je torej uspešno.

Protest francoskih žen. Deputacija francoskih žen je obiskala nemškega poslanika v Parizu, dr. Kühna, in protestirala proti usmrtni nemškega komunista Rudolfa Klause, ki je bil obsojen in usmrčen ne zaradi kakega dejanja, temveč zaradi izražanja svojega svetovnega nazora. Obenem so protestirale proti zaporu njegove nedolžne vdove.

Žene ne smejo biti pravnice. Na Madžarskem je že od 1928. leta ženam prepovedan pravni študij. Samo štiri odvetnice, ki so končale študije pred prepovedjo, izvršujejo svoj poklic.

Nemška statistika za prvo četrtletje 1935. izkazuje kljub vsej propagandi padec števila porok za 10% v primeri z isto dobo 1934. Število porodov je ostalo enako. Umrljivost je narasla za 175%, tudi umrljivost dojenčkov za 77%.

Ob napadu na našo odlično sotrudnico Angelo Vode po anonimnem piscu v „Pohodu“ z dne 10. jan. 1936 se popolnoma pridružujemo izjavi Banovinske ženske zveze v „Jutru“, dne 22. jan. t. l. Taki članki, polni nestvarnih trditvev in umazanih osebnih napadov, ne zadenejo napadenega, temveč samo kažejo kulturno in etično manjvrednost pisca. Tudi mi se čudimo, da se je našel časopis, ki je tak članek objavil.

Uredništvo.

Ne pozabite!

Na novo prijavljenim naročnicam pošljemo eno samo številko s položnico. Nadaljno pošiljanje lista sledi po prejemu prvega obroka naročnine. Prisiljene smo uvesti tako postopanje vsled neprijetnih izkušenj.

*

Letna naročnina „ŽENSKEGA SVETA“ znaša Din 64—, same priloge stanejo Din 48—, sam list s prilogo „Naš dom“ Din 40— letno. Naročnina se lahko plača v poljubnih obrokih, toda vedno naprej.

*

Redno izhajanje lista je odvisno od rednega plačevanja naročnine, njegov obstanek pa od števila naročnic!

*

Kroji se dobe samo tiste širine, ki je označena v listu, pri naročilu je navesti številko modela in prsno širino: vse druge mere so nepotrebne.

Veliki kroj: obleka ali plašč od 14. leta dalje stane Din 10—; mali kroj: otroška obleka, bluza, krilo, perilo stane Din 6—, ako ni v listu drugačne navedbe.

Denar za kroje in risbe je poslati z naročilom vred (lahko tudi v znakah), sicer se naročilo ne izvrši. — Naročeni kroj se odpošlje tekom 8 dni.

Vsaka naročnica dobi na željo po en velik ali dva mala kroja na leto **brezplačno**; pogoj: poravnana tekoča naročnina. Brezplačni kroj se izbere izmed tistih, ki so v listu zaznamovani z zvezdico in se dobi le tista mera, ki je izrecno navedena za brezplačni kroj.

Naročila za kroje modelov izven lista se ne sprejemajo. Prav tako se ne izvršujejo naročila za kroje na splošno, brez navedbe številke modela in prsne širine.

*

Vsako spremembo naslova je treba javiti takoj: **poleg točnega novega naslova je navesti tudi stari naslov.** Zvezki, ki se izgube po krivdi naročnice, se nadomestijo le proti plačilu.

*

K vsakemu vprašanju je dodati znamko za odgovor.

*

Ako izgubite položnico, ne reklamirajte je. Na vsakem poštnem uradu dobite položnico, na katero napišite poleg našega naslova še številko našega pošt. ček. računa 14004. S tem prihranite sebi in nam delo in stroške.

*

Za vsako novo naročnico, ki nam jo prijavite, dobite list 3 mesece zastoj. Ta četrletna naročnina se odobri na Vašem računu takoj, ko nova naročnica plača celoletno naročnino. Odobritev se izvrši brez posebnega obvestila.

*

Lista ne posojajte takim, ki si ga lahko naroče same, pač pa smatrajte v svojo dolžnost, da ga pokažete in priporočite vsaki svoji znanki.

Uprava.

VELIKANSKO ZNIŽANJE CEN ZIMSKE OBUTVE IN NOGAVIC *Bata*

„Moj novorojenček“

sestavila L. Hočevar-Megličeva, je knjižica, ki obsega 32 strani. Besedilo je razdeljeno na deset poglavij in vsebuje 22 slik, ki ponazorjujejo besedilo, katero obravnava novodobno oblačenje in nego dojenčka sploh. Stane Din 12.—.

Naroča se pri upravi „Ženskega Sveta“ Ljubljana, pošt. pred. 119. Naročilo brez plačila se ne vzame v obzir. Na vsaki pošti se dobi položnica, na katero napišete števil. našega tek. rač. 14004, kar Vam je ceneje, nego da nam pišete po položnico.

**Drobna knjižica
z veliko vsebine**

Dekliško perilo

modeli in kroji perila za deklice od 12—18 let. Posebno bogate priloge z risbami za vezenine, ki so uporabne tudi za okras otroških oblek in predpasnikov. Cena Din 6.—. Denar je poslati z naročilom vred.

**J. BLASNIKA NASL.
UNIVERZITETNA TISKARNA**

LITOGRAFIJA
ZALOŽNIŠTVO
VEL. PRATIKE
LJUBLJANA

KARTONAŽA
VREČICE ZA
SEMENA ITD.
BREG 10-12

NAJSTAREJŠI GRAFIČNI ZAVOD JUGOSLAVIJE IZVRŠUJE TISKOVINE NAJCENEJE IN NAJBOLJE